

"להסיר את המכס על ייצוא החוצפה הישראלית"

ד"ר עמנואל נבון

אוניברסיטת חיפה, 15 באפריל 2010

במהלך מלחמת יום כיפור, התנהלו הרבה שיחות טלפון מתוחות בין גולדה מאיר לבין הנרי קיסינג'ר. משלוח הרכבת האווירית האמריקאית התעכב יותר מידי לטעמה של גולדה, בעוד והצבאות של מצרים וסוריה רשמו הישגים. מתוך יואש, ראש ממשלת ישראל החליטה לשלוף את הקלף הרגשי של הסולידריות היהודית מול סכנה משותפת. קיסינג'ר מאוד לא אהב את זה. "בואי אני אסביר לך משהו, גולדה" הוא אמר בכעס. "אני קודם כל מזכיר המדינה. לאחר מכן אני אמריקאי. ורק בסוף אני יהודי." גולדה לא נבהלה. "זה בסדר, הנרי" היא ענתה לו. "בעברית אנחנו קוראים מימין לשמאל."

לגולדה הייתה חוצפה במובן החיובי של המילה. היא לא היססה לומר את האמת ולהעמיד אנשים במקומם.

אני טוען שהחוצפה החיובית והחיונית הזאת חסרת היום בדיפלומטיה הציבורית של ישראל.

אני קורא לזה "הפרדוקס של חוצפה הישראלית." כמי שנולד וגדל במדינה שבה נותנים לאנשים לצאת מהמעלית לפני שנכנסים אליה, אין ספק שזה לקח לי קצת זמן להתרגל לקודים התרבותיים ולכללי המשחק של החברה הישראלית. אבל בעוד ולמדתי דווקא להעריך את הצד החיובי של חוצפה הישראלית, התברר לי גם שהיא מכוונת אך ורק כלפי פנים ולא כלפי חוץ. יש כנראה מכס על ייצוא החוצפה הישראלית, וצריך להסיר אותו אם אנחנו רוצים שלישראל תהיה דיפלומטיה ציבורית יעילה.

אני אתן לכם דוגמה, תוך כדי חידה. איזו מדינה במזרח התיכון עונה לקריטריונים הבאים: 1. היא לא מדינה ערבית; 2. היא אמורה להיות מדינה חילונית אך היא מושפעת בפועל על ידי מפלגות דתיות; 3. יש לה סכסוך טריטוריאלי עם סוריה; 4. היא שולטת בעם אחר ושוללת ממנו מדינה ריבונית מזוינת; 5. היא כבשה שטח שבה היא בנתה גדר הפרדה והכניסה מתנחלים; 6. יש לגנרלים שלה השפעה מוגזמת במערכת הפוליטית; 7. יש לה נשיא שתפקידו בעיקר סמלי; 8. יש לה בית משפט עליון שמרגיש מחויבות לכפות ערכים ליברליים על חברה שהיא ברובה שמרנית?

התשובה שאני מקבל לשאלה הארוכה הזאת היא תמיד: ישראל. אבל מה עם טורקיה? טורקיה עונה לכל הקריטריונים שהזכרתי – כולל הסכסוך הטריטוריאלי שלה עם סוריה בחבל האלכסנדרטרה, כולל סירובה הנוקש להסכים להקמת מדינה קורדית, וכולל הכיבוש שלה בקפריסין שמלווה בגדר הפרדה ובמתנחלים.

אני לא אומר את זה כדי להצדיק מדיניות כזו או אחרת של מדינת ישראל, אלא כדי להצביע על העובדה שבעוד והעולם יושב לנו על הראש, אף אחד לא מציק לטורקיה. טורקיה היא אומנם מדינה בעלת אוכלוסיה גדולה פי עשר מזו של ישראל. אך אני סבור שגם אם היינו מדינה בעלת 70 מיליון תושבים היינו מקבלים על הראש, פשוט מכיוון שחסרים לנו בטחון עצמי וגאווה לאומית.

הרי תחשבו על העובדה שעד לפני שנה וחצי טורקיה תיווכה בין ישראל לבין סוריה כדי לגבש הסכם שלום מבוסס על נסיגה ישראלית מרמת הגולן. וזאת אותה טורקיה שכבשה את חבל האלכסנדרטה מסוריה ב-1939. עד לשנת 2005 היו בין סוריה לבין טורקיה יחסי מלחמה בעיקר בגלל הסכסוך הטריטוריאלי הזה. העמדה של טורקיה תמיד הייתה שהיא לא תיסוג מחבל האלכסנדרטה, ושאל סוריה מעוניינת בשלום, עליה להשלים עם הריבונות הטורקית בחבל ולשכוח פעם ולתמיד מנסיגה טורקית. הסורים בסוף קבלו את העמדה הטורקית ושתי המדינות נרמלו את היחסים הדיפלומטים ביניהן בשנת 2005. סוריה לא ויתרה על זכויותיה על חבל האלכסנדרטה, אך היא כן ויתרה על החזרת השטח הזה לריבונותה כתנאי לכינון יחסי שלום עם טורקיה.

והנה באה טורקיה ואומרת לנו לעשות בדיוק את ההיפך על מנת להשיג את אותה תוצאה. בעוד וטורקיה השיגה שלום עם סוריה תוך כדי נחישות ועוצמה, היא מסבירה לנו שבמקרה של ישראל שלום עם סוריה יושג בדרך הפוכה.

שמעתם מנהיג ישראלי שהצביע על האבסורד הזה? לומר את האמת, זאת חוצפה?

ישראל משלימה עם הפרובוקציות של טורקיה מאז בחירתו של ארדוגן. ב-2004, ארדוגן כינה את ישראל "מדינת טרור" לאחר הסיכול של השייח יאסין. בפברואר 2006, הוא אירח את מנהיג החמאס חאלד מאשל באנקרה. בינואר 2009, הוא התפרץ בוועידת דאבוס ואמר לשמעון פרס שהוא מומחה ברצח. באוקטובר 2009, טורקיה מנעה מישראל להשתתף בתרגיל צבאי של ברית נאט"ו, ובמקביל רשת הטלוויזיה הממשלתית התחילה לשדר סדרות מבוימות שבהן חיילי צה"ל רוצחים ילדים פלשתינאים בכוונה. בנובמבר 2009, ארדוגן הצהיר שהוא מעדיף להיפגש עם נשיא סודן עומאר אל-באשיר, המואשם על רצח עם על ידי בית הדין הפלילי הבינלאומי, מאשר להיפגש אם ראש ממשלת ישראל. במרץ 2010, הצהיר ארדוגן כי הר הבית, חברון וקבר רחל מעולם לא היו אתרים יהודיים.

עד היום, ישראל החליטה להבליג ולשמור על פרופיל נמוך. אנחנו לא מתנהגים כמו מדינה בטוחה בעצמה.

לארדוגן מותר לשקר, ולנו אסור לומר את האמת? לו מותר לכנות את שמעון פרס רוצח ילדים ולקבל את חאלד מאשל באנקרה, אך לנו אסור לדבר על רצח העם הארמני ולקבל את מנהיג המורדים הקורדים בירושלים?

החנוניות שלנו כלפי טורקיה היא לא מקרה בודד אלא מקרה טיפוסי. עם מצרים, למשל, אנחנו משלימים עם העובדה שהתקשורת הממשלתית המצרית היא מלאה אנטישמיות, עלילות דם, והכחשת שואה. כששר התרבות המצרי פארוק חוסני הצהיר שהוא ישרוף כל ספר ישראלי שהוא ימצא במצרים, שתקנו. וכשממשלתו הציגה את מועמדותו לתפקיד מזכ"ל ה UNESCO, ישראל נענתה לבקשתו של מובארק שלו להצביע נגד. בעוד ואינטלקטואלים יהודים ברחבי העולם, כמו אלי ויזל וברנארד הנרי-לוי, גינו את מועמדותו של חוסני בקול רם, ישראל שתקה.

ליהודי הגלות יש יותר אומץ וביטחון עצמי מאשר למדינת היהודים.

השאלה היא למה. אני זוכר שיחה שהייתה לי עם סטודנטים שלי בנושא הזה. רובם סברו שמדינת ישראל לא יכולה להרשות לעצמה להיות תקיפה. וכששאלתי אותם למה הם אומרים את זה, התשובה הייתה שהמדינה שלנו קיימת בחסד ולא בזכות ולכן שאסור לפגוע בחסד שאומות העולם מעניקות לנו. הרי אנחנו קיימים רק בגלל שהאז"ם הסכים לכך ב- 1947 ורק בגלל שארה"ב שומרת עלינו. אני חושב שהתפיסה הזאת היא מקור הבעיה, ושהבעיה היא חמורה.

כשאני חושב על מנהיגים ישראלים שהיו פרקליטים גאים ורהוטים של ישראל, אני חושב בראש ובראשונה על אבא אבן ועל מנחם בגין. לשני מנהיגים אלו היו דעות פוליטיות שונות, אך היו ביניהם גם הרבה דברים משותפים. הם היו בני תרבות שידעו את ההיסטוריה היהודית ואת ההיסטוריה הכללית. הם היו ג'נטלמנים שידעו גם להיות חריפים מאוד ולהשתמש ברטוריקה כדי להזכיר לעולם שישראל קיימת בזכות ולא בחסד, וכדי להעמיד את האנשים הצבועים במקומם.

למשל, כשפרץ משבר דיפלומטי בין ישראל לבין ארה"ב בסוף שנת 1981, בגין ניהל את העניין כמו מנהיג שרואה את הדברים בפרספקטיבה היסטורית רחבה ושלא נבהל מאיומים. בדצמבר 1981, ישראל סיפחה את רמת הגולן, וזאת שבועיים בלבד לאחר חתימת הסכם שיתוף הפעולה האסטרטגי בין ישראל לבין ארה"ב. בתגובה, ארה"ב החליטה להשהות את ההסכם. זאת, לאחר שארה"ב גינתה את ישראל על הפצצת הכור

הגרעיני בעיראק ועל הפצצת המטה של אש"ף בבירות. היו כאלו בוושינגטון שדברו על הצורך "להעניש" את ישראל.

"מה זאת אומרת להעניש?" צעק בגין באוזניו של שגריר ארה"ב בישראל סמואל לואיס. "מה, אנחנו מדינת חסות שלכם, רפובליקת בנות? או אולי ילדים משתוללים שמגיע להם כפה? בוא אני אסביר לך מי יושב בממשלה הזאת. בממשלה שלי יושבים אנשים שנלחמו כל חייהם וחוו מלחמות ואיסורים. אתם לא מפחידים אותנו עם העונשים שלכם. אנחנו לא נבהלים מאיומים ורק מוכנים לשמוע טענות רציונאליות. אין לכם זכות להעניש את ישראל ואני מוחה על עצם השימוש במילה הזאת ... כפי שאין לכם זכות להטיף לנו מוסר על הקורבנות בלבנון. אתה רוצה שנדבר על איך נזהרתם במלחמת העולם השנייה או במלחמת וייטנאם? עם ישראל התקיים 3,700 שנה בלי הסכם אסטרטגי עם ארה"ב ונמשיך להתקיים 3,700 שנה בלי הסכם כזה ... אתה יכול להודיע למזכיר המדינה שחוק הגולן יישאר בתוקף וששום כוח בעולם לא יגרום לביטולו."

השגריר לואיס עזב בשתיקה והממשל האמריקאי ירד מן העניין.

כנ"ל לגבי צרפת. כששר החוץ הצרפתי קלוד שייסון התחיל לחזור פעם אחר פעם, בתחילת שנות ה-1980, שעל ישראל להסכים להקמת מדינה פלשתינית תחת הנהגתו

של אש"ף, בגין החליט להשיב לו בפומבי שעל צרפת להסכים להקמת מדינה קורסיקה עצמאית תחת ההנהגה של ה FLNC. שייסון רתח מכעס והעלה את הסוגיה בישיבת ממשלה כדי שזו תגנה את בגין במלים חריפות. אלא שהנשיא מיטרנד התנגד. וזה מה שהוא אמר בישיבת הממשלה בתאריך 24 בפברואר 1982, כפי שדווח על ידי יועצו האישי ז'אק אטלי: "בגין צודק. אמירתו מרגיזה אך היא במקומה. אחרי הכול, קורסיקה צרפתית רק משנת 1768. זה קצת יותר חדש מתקופתו של אברהם." הממשלה הצרפתית החליטה לבלום ולהוריד פרופיל.

אמרתי קודם, מתוך חצי פרובוקציה, שליהודי הגלות יש יותר אומץ וביטחון עצמי מאשר למדינת היהודים. זה אומנם פרדוקס. אבל יש עוד פרדוקס. העובדה שדווקא ישראלים צברים שהיו אמורים להיות הדמות של היהודי החדש והגאה מתנהגים בזירה הבינלאומית כמו שתדלנים יהודיים של המאה ה-18, בעוד והדיפלומטים והמדינאים הגדולים של מדינת ישראל היו דווקא אלו שנולדו וגדלו בחוץ לארץ.

כנראה שמשם רבנו לא היה יכול להפוך למנהיג של עם ישראל ללא הכשרתו בבית פרעה. אני לא אומר, חלילה, שכל הדור הצעיר שלנו צריך ללכת לחוץ לארץ כדי ללמוד דיפלומטיה ומנהיגות. היסטוריה, רטוריקה וגאווה לאומית: אלו דברים שניתן ללמוד גם כאן.

אך לצערי, מערכת החינוך שלנו, במיוחד באוניברסיטאות, לא מעודדת השכלה כללית, חשיבה ביקורתית, ותחושה של גאווה לאומית. להיפך. וכאן מתחילה הבעיה.

אם אנחנו רוצים לעצב דיפלומטיה ציבורית יעילה, עלינו לעצב מערכת חינוכית שממנה ייצאו דיפלומטים ומדינאים אמיתיים. מערכת שבה, סטודנטים ליחסים בינלאומיים יהיו חשופים להשכלה רחבה, להיסטוריה היהודית, לחשיבה ביקורתית, לשיטות הדדוקציה והשכנוע של אפלטון ושל הגמרא, במקום לדקלם תיאוריות דוגמטיות וחסרות ערך.

בעברית קוראים מימין לשמאל אמרה גולדה לקיסינג'ר. וכשקיסינג'ר אמר לה פעם שהוא מומחה למאה ה-19, גולדה ענתה לו: "ואני נולדתי במאה ה-19". היא באמת הייתה שייכת לדור הזה שחווה כל כך הרבה אסונות ואיסורים שהוא לא פחד מכלום וידע איזה מחיר שילמנו כדי לזכות שוב במדינה עצמאית.

הלוואי ולא נצרך לחוות את אותן חוויות קשות כדי לזכות באותו ביטחון עצמי ובאותה גאווה, וכדי להפנים את האמת הפשוטה שהעולם לא יכבד אותנו כל עוד ולא נכבד את עצמנו.